

Hník, O. (2014). *Didaktika literatury: výzvy oboru. Od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru.*

Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.

Naše současná didaktika literatury je doposud pojmána jako jakási popelka přebírající poznatky z oblasti tradiční triády literárněvědných disciplín (literární historie, literární teorie, literární kritiky), pedagogiky a psychologie do školní praxe. Interdisciplinární charakter didaktiky literatury, její široký předmět zkoumání oscilující mezi otázkami o utváření poznání při zachování oborových kvalit a podmínkách učení se žáků a v neposlední řadě i její výrazné specifikum, a to těsné sepětí s českou slovesnou kulturou, s sebou přináší řadu bariér významně ztěžujících uznání didaktiky literatury jako autonomního vědního oboru (srov. Slavík, 2013, s. 262). Ten je však (společně s dalšími oborovými didaktikami) „nepostradatelným obsahem na všech úrovních vysokoškolských programů ve sféře učitelství a pedagogiky“ (Kotásek, 2011, s. 226).

Významným teoreticko-metodologickým příspěvkem vedoucím k posílení statusu didaktiky literatury jako plnohodnotné vědecké disciplíny smysluplně rozvíjející všechny oblasti literárního vzdělávání (četbu, tvorbu, nauku) v těsné součinnosti se školní praxí je monografie Ondřeje Hníka *Didaktika literatury: výzvy oboru*.

Didaktika literatury je zde pojmána jako svébytný obor estetickovýchovné povahy, jehož předmět zkoumání (srov. Slavík, 2014, s. 136) a specifická metodologie vycházející z aktivního setkávání žáků s uměleckými texty chápanými jako vlastní obsah (školní) literární výchovy jsou objasňovány s přesahy do obecné pedagogiky, literární historie, teorie literatury i uměleckých oborů (zejména výtvarné výchovy). Aktuálnost předkládané problematiky je podpořena četnými výzkumnými šetřeními i zkušenostmi z autorovy bohaté učitelské praxe.

Hníkova monografie nabízí hluboce poučený vhled do problematiky literárního vzdělávání v kontextu českého školství a řadu podnětů k diskusi v devíti kapitolách. První kapitola čtenáře uvádí do základních souvislostí literárního vzdělávání v celospolečenském i školním kontextu. Autor zde poukazuje na společenskou závažnost oboru literární výchova a jeho současnou pozici v kurikulu. Za pozornost stojí kritický historický exkurz vystihující podoby

literárního vzdělávání v české škole od 19. století do současnosti, na jehož podkladu Hník vymezuje formalistický přístup k výuce literatury. Je to právě formalismus vedený cestou deskripce a výčtového výkladu „o literatuře“, vůči němuž autor staví do opozice smysluplnou školní literární výchovu jako estetickovýchovný školní předmět s centrem ve sdílení zážitků z aktivního setkávání žáků se slovesným uměním.

Druhá kapitola se týká otázek polistopadové transformace vzdělávacího předmětu literární výchova. Autor zde poukazuje na doposud trvajících výraznou dichotomii v pojetí literárního vzdělávání jako nauky a výchovy a s ní úzce související problematiku terminologické nejednotnosti v oblasti literárního vzdělávání. Důslednou konfrontaci naukového a expresivního (umělecko-výchovného) přístupu k literárnímu vzdělávání a kritické vyjádření k současné podobě výuky literatury podpořené výzkumnými šetřeními ústícími do požadavku rovnoměrného zastoupení četby (uměleckých textů a jejich reflexi), *tvorby* (ve smyslu konstrukce a rekonstrukce textů) a *nauky* (jako poznávání kontextů důležitých pro interpretaci textu a udržení kulturní kontinuity a identity) ve výuce literatury považují za stěžejní autorovu výzvu pro smysluplné posuny v oblasti literárního vzdělávání.

Třetí kapitola otevírá problematiku četby ve smyslu kultivace čtenářství žáků prostřednictvím aktu čtení spojeného s interpretačními aktivitami a sdílením zážitků z čteného textu v (čtenářsky/zážitkově/interpretativně) pojeté literární výchově. Hovoříme tedy o čtení, u kterého „žák/student chápe smysl svého snažení“ (s. 43). Autor dále poukazuje na problematiku specifických učebnic literární výchovy – čítanek – a předkládá k diskusi některá zjištění vycházející z kritické analýzy čítanek určených pro žáky základní školy.

Čtvrtá kapitola teoreticko-metodického charakteru se zabývá rolí tvořivé literární expresivity v literární výchově, možnostmi jejího rozvíjení, její reflexí a směřováním vedoucím k dosažení poznání. Autor zde představuje konkrétní nabídku tvořivých přístupů v literární výchově a didaktice literatury, které jsou ve svých základních kategoriích (orientace na dítě, harmonický rozvoj osobnosti, imaginace) již plně etablovány v oblastech pedagogiky a filozofie výchovy. V páté kapitole Hník představuje na příkladu *poznávání o díle* vs. *poznávání díla* takové pojetí nauky v oblasti literárního vzdělávání, které je proporčně i významově zrovnoprávněno s dalšími základními složkami poznání (četbou a tvorbou) v oboru literární výchova.

K naplňování konceptu smysluplné literární výchovy začínající poznáváním slovesného díla, od něhož se odvozuje poznávání o díle, směřuje šestá kapitola. Autor zde poukazuje na značné rezervy v didaktice literatury, a to zejména v oblasti neadekvátní literárnědidaktické terminologie, která „neposkytuje oboru základ pro solidní diskurz, kterým by se měl obor dále rozvíjet a skrze který by se mohl prosazovat v konkurenci (nejen) s obory příbuznými“ (s. 121). Za velmi promyšlený a účelný považuji návrh klíčových kategorií, které se doposud v didaktice literatury plně neetablovaly: tvořivá literární expresivita, zážitkovost, reflexe četby a tvorby, reflexe vlastního čtenářství, tvořivost a tvořivá interpretace, přímá práce s textem – s jeho literárním vs. neliterárním aspektem, poznávání textu jako tvůrčího obsahu i procesu, poznávání textu tvůrčími metodami.

Sedmá kapitola se obrací k problematice odborné přípravy budoucích učitelů literární výchovy. Popisuje příčiny, možnosti a meze literárního vzdělávání se zřetelem ke studentům českého jazyka a literatury, učitelům i vědecké komunitě. Osmá kapitola nabízí řadu podnětů k diskusi o současné podobě literárního vzdělávání v kontextech nové kultury vyučování a učení¹, historickém i ontologickém. V závěrečné, deváté, kapitole autor akcentuje estetickou a expresivní povahu literární výchovy, která staví na „(makro)rovnováze všech tří výše zmíněných oblastí, které jsou pro didaktiku literatury reálnými výzvami dneška: četby, tvorby a nauky“ (s. 169).

Hníkovu publikaci je možné v oblasti didaktiky literatury označit za nadmíru významnou a novátorskou, a to hned z několika hledisek. Autor pojímá literární vzdělávání jako umělecko-výchovný obor (vedle výchovy výtvarné, hudební, dramatické) s primárně estetickým a expresivním zaměřením, přičemž jeho cílevědomý koncept didaktiky literatury je úzce provázán se školní praxí. Hník tak vystupuje proti stále přetrvávajícímu formalizmu ve výuce literatury, a to důrazem na aktivní čtenářství, tvořivou interpretaci, expresivitu a zážitkovost, přičemž však nikterak neponižuje důležitost role znalostí (celospolečenského kontextu i literárněvědné povahy), ba naopak – snaží se o jejich smysluplné, kontextové vřazení vycházející z přímého kontaktu čtenáře s beletristickým textem.

*Hana Lavičková
Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta,
Katedra českého jazyka a literatury*

¹ Podrobněji viz Knecht et al., 2010.

Literatura

- Hník, O. (2014). *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- Knecht, P., Janík, T., Najvar, P., Najvarová, V., & Vlčková, K. (2010). Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů ve výuce na základních školách. *Orbis scholae*, 4(3), 37–62.
- Kotásek, J. (2011). Domácí a zahraniční pokusy o obecné vymezení předmětu a metodologie oborových didaktik. *Pedagogická orientace*, 21(2), 226–239.
- Slavík, J. (2013). Brücknerová, K.: Skici ze současné estetické výchovy. *Pedagogika*, 63(2), 261–267.
- Slavík, J. (2014). Strouhal, M. (2013). Teorie výchovy. K vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny. *Pedagogika*, 64(1), 134–138.

Průcha, J., & Kansanen, P. (2015). *Školní vzdělávání ve Finsku*. Praha: Karolinum.

Publikace je u nás prvním systematickým objasněním finského školství, jeho vývoje a současného fungování. Seznamuje čtenáře s kontextem, v němž finský vzdělávací systém funguje, tj. politické, ekonomické a kulturní determinanty, včetně soudobé vzdělávací politiky. Hlavní části knihy jsou věnovány objasněním všech sektorů vzdělávacího systému, od předškolního školství, primárního, sekundárního a terciárního školství až k vzdělávání dospělých. Speciální kapitola, jejímž autorem je prof. P. Kansanen, se zabývá přípravou učitelů. Publikace vcelku vysvětluje, na základě čeho dosahuje finské školství mezinárodně oceňovaných úspěchů. Zároveň poukazuje na současné problémy v důsledku ekonomických potíží.